

"Eretnek" gondolatok a belvízről

Napjainkban tele vannak az újságok, rádió, televízió a belvízzel kapcsolatos hírekkel.

Személyes tragédiákról, összeomló házakról, víz alá került szántóföldekről, rétekről, legelőkről tudósítanak. Sokszor évek munkájának gyümölcsei vesznek kárba. Úgy látszik hiába az elmúlt 100 év erőfeszítései a belvízmentesítés érdekében, a fenti hírek évről-évre ismétlődnek. Ez az év pedig tényleg rendkívüli, a belvízzel elöntött terület nagysága minden korábbit felülmúl.

A megoldást szokásosan műszaki kérdésnek tekintik: több és jobb csatorna, ami levezeti a vizet, újabb szivattyúk, és mindegyikre sok milliárdos ráfordítás. Azonban csakúgy mint a folyók árvizei esetében, sokkal összetettebb kérdéssel állunk szemben.

Az elmúlt száz évben nagy belvízmentesítési, meliorációs munkák folytak, sok millió hektár vizes területet, mocsarat, lápot szárítottak ki, és nyertek rajtuk szántóföldeket.

Mára ezek java részéről kiderült, hogy gyenge termőképességű, illetve róluk csak nagy veszteséggel, és többnyire ma már eladhatatlan, vagy az EU kvótáiba ütköző mennyiségű terményt takarítanak be.

Ráadásul, miközben súlyos milliárdokat igényel a víz elvezetése, az aszályos években szintén milliárdos károkat okoz a szárazság.

Úgy tűnik, az egész belvízkérdést érdemes lenne végre újra átgondolni, a gyakorlatban is alkalmazni az elmúlt évtizedek új felismeréseit az ember és természet viszonyáról, illetve a valós és hosszútávú gazdasági szükségszerűségeket követni. Ráadásul észre kell venni, hogy a jelenlegi koncepció úgy tűnik, vízügyi, műszaki szempontból is hibás, hiszen például hiába a sok csatorna, ha a természetes vizes területeken a víz nem tud szétterülni (hiszen ezeket is megszüntették, "meliorálták", és az innen lefolyó vizeket a befogadókat túlterhelve levezették).

Az alábbiakban felvázolt koncepció alapján a belvízkérdést is új megközelítés alapján lehetne kezelni:

Az ENSZ által felkért Bruntland bizottság jelentésének közzététele és a Riói Csúcsértekezlet (1992) óta fokozott figyelem irányul a fenntarthatóság eszméje, annak a gyakorlatba történő átültetése felé.

Ugyanakkor Magyarországnak az EU-ba történő felvételi folyamata is elodázhatatlanná teszi, hogy miközben az egyes régióink felzárkóztatása, infrastrukturális és általános gazdasági, kulturális, egészségügyi stb. helyzetének fejlesztése érdekében határozott lépéseket teszünk, mindezeket a természeti, táji adottságokkal, a környezet és természetvédelem elveivel összhangban tegyük.

A vidékfejlesztés egyik legneuralgikusabb pontja a mezőgazdaság fejlesztése, új, az EU csatlakozás után is életképes struktúrájának létrehozása úgy, hogy egyszerre biztosítsuk a mezőgazdaság megfelelő jövedelemtermelését, a vidék lakosságmegegyeztető képességét, és tájaink egyedi jellegzetességeinek, értékeinek védelmét.

Ez esetben kapóra jön az 1992-es CAP (az EU. Közös Mezőgazdasági Politikája) reform keretében született EEC 2078/92. sz. rendelet, mely valamennyi tagállamban kötelezővé teszi olyan támogatási rendszerek bevezetését, melyek elősegítik a környezet, természet és tájvédelmi célok integrálását a mezőgazdasági tevékenységbe. Másrészt a világkereskedelem liberalizálása a WTO keretében - különösen az 1995. évi GATT megállapodás után - a mezőgazdasági termelést azokra a területekre fogja nagy valószínűséggel koncentrálni, ahol az a leginkább jövedelmező, ahol a komparatív ökológiai előnyök a legnagyobbak. Ebből következően az új WTO tárgyalásokon igen fontos téma lehet, hogy hogyan lehet és kell felhasználni azokat az összegeket a vidéki térségek fejlesztésére, a mezőgazdasági, nem termelési típusú (környezeti, ökológiai, szociális, foglalkoztatási, kulturális, stb.) funkcióinak támogatására, amelyeket korábban a gazdálkodók termelési támogatására fordítottak.

Az EU-ban zajló és nyilvánvalóan elkerülhetetlennek tönő agrár és vidékpolitikai átrendeződés, az ehhez való alkalmazkodás számunkra csak akkor lehet előnyös, ha pontosan felmérjük a különböző típusú intézkedések célterületeit, vagyis egy olyan földhasználati zónarendszert alakítunk ki, amely a lehető legteljesebb mértékben figyelembe veszi a különböző régiók agrártermelési és nem-termelési típusú potenciálját, e koordináták mentén kategorizálja az egyes régiók különböző területeit, az így kialakuló zónákban eltérő agrár és vidékfejlesztési prioritásokat alkalmaz.

Hazánkra, a Kárpát medencére jellemző, hogy a Ny-Európára jellemző táji egyveretűség feltöredezik változatos talajú, vízrajzú, domborzatú kistájak mozaikjává.

Megyénkben a Magyar Alföld erősen eltérő adottságú négy középtája (Közép Tiszavidék, Nyírség, Hajdúság, Berettyó-Körös vidék) és azok számos kistája található, igen jó lehetőséget adva ezen területek egyedi sajátosságainak, adottságainak változatos, táji-kistáji szinten történő eltérő kiaknázására.

A fentiek alapján a jövőben az intenzív mezőgazdasági termelést a jó adottságú, (pl. nem belvizes), környezetileg is kevésbé érzékeny területekre kellene koncentrálni (pl. megyénkben a Hajdúhát), míg a termelésre kevésbé alkalmas, ugyanakkor magas táji értékű, környezetileg is érzékeny területeken erdősíteni, gyepesíteni kell, illetve vizes területeket, halastavakat kell létrehozni (valaha itt többnyire úgys ezek voltak).

Amikor egy Duna menti település lakosai a Duna szabályozása ellen tiltakoztak a XVIII. szd. végén, beadványukban azt írták, hogy "e földnek csínját mi mindet kiismertük". Ezt, azaz a természeti adottságokat kellene követnünk, és akkor az évről évre feleslegesen vízelvezetésre, kártalanításra, termelési támogatásra kidobott sok- sok milliárdot valódi vidékfejlesztésre, lakhatóbb és szebb környezet kialakítására, munkahelyteremtésre, illetve ezeken az amúgy is gyenge termőképességű területeken, ahol a továbbra is fenntartandó külterjes mezőgazdálkodás alacsony jövedelmet hoz, jövedelem kiegészítésre fordíthatnánk.

Ennek mindenki hasznát látná:

az itt élő emberek

a természeti környezet

az ország gazdasága

ráadásul ezzel képesek lennénk teljesíteni az EU elvárásokat.

A fentiekkel kapcsolatban vegyük példaként megyénk egyik mezőgazdasági termelésre kevésbé alkalmas, táji-természeti értékekben bővelkedő, az 1000km-es belvízlevezető csatornahálózat ellenére még mindig belvíz által fenyegetett (nyáron sokszor rendkívül aszályos) kistáját a Dél-Nyírségi Erdős- pusztát. Az alábbi gondolatok egy most készülő fenntartható vidékfejlesztési koncepcióból valók:

A táj jellegzetes karakterének fennmaradását, a változatos élővilág túlélését az intenzív földhasználat relatíve alacsony, az extenzív ágak magas aránya, valamint ez utóbbiak mozaikos térbeli eloszlása biztosítja. Az extenzív földhasználat arányát itt országosan is kedvezőnek ítélnélhetjük. A védett területeken és környezetükben kiemelten szükség van a hagyományos, a természeti adottságoknak megfelelő, külterjes hasznosítási módok folytatására, ez a természeti értékek fennmaradásának is egyik záloga.

Jellemző extenzív használati módok a Dél-Nyírségben:

a szárazabb homoki gyepeken, extenzív legeltető állattartás

a nedvesebb kaszáló réteken a különböző minőségű füvek és sások eltérő

hasznosítása, rétgazdálkodás

extenzív, kispácellás szántóművelés

extenzív szőlő és gyümölcskultúra

kisparaszti (szálaló) erdőgazdálkodás

A területen az intenzív gazdálkodás visszaszorítása, a hagyományos extenzív gazdálkodási módok visszaállítása kívánatos. Az extenzív módszerek irányába történő arányeltolódás során szükséges:

A szántók erdősítése, gyepesítése,

A földhasználat mozaikosságának, változatosságának fenntartása,

A fennmaradó szántókon az intenzív szántóművelés helyett extenzív és biológiai módszerek alkalmazása, ennek során a vegyszerhasználat mellőzése vagy drasztikus visszaszorítása,

természetes tápanyag gazdálkodás, mozaikos vetésszerkezet, vetésforgó, ugaroltatás, stb.,

Szükséges a tájfajták előtérbe helyezése, biológiai módszerekkel speciális zöldség és gyümölcskultúrák, gyógynövények termelése.

Mezővédő erdősávok, fasorok, cserjések, ligetek, természetes mezsgyék, vizes területek, a vizek menti szűrősáv védelme, illetve újbóli kialakítása,

A gyepeken az extenzív rét és legelőgazdálkodás visszaállítása, az állatlétszám növelése, őshonos háziállatok külterjes tartása, biohús termelés. A homoki gyepeken juhtartás, a jobbminőségű szálfűves gyepeken magyar tarka szarvasmarha. Ez utóbbi esetben a hagyományos falusi "kijáró gulyák" fenntartása, újjászervezése, a libatartás visszaszorítása, esetleg visszagyepesített szántókra korlátozása,

A tanyás gazdálkodás újjáélesztése, támogatása

Az erdőgazdálkodásban az őshonos fafajok arányának növelése,

Szükséges a termények minél nagyobb arányú helyi, kisüzemi feldolgozása (gyümölcs, zöldségfeldolgozás, konzervek, befőttek, lekvárok készítése, aszalás, tej és húskészítmények, stb.), speciális marketing (különleges minőségű tájjellegű termékek egységes csomagolása).

Kiegészítő haszonvételek (erdei gyümölcs, -gomba, gyógynövénygyűjtés és feldolgozás, nádgazdálkodás, méhészkedés)

Helyi kisipar, kézművesség újjáélesztése (kosárfonás, gyapjufeldolgozás, szövés, faeszközök, nád és gyékénytermékek készítése, fazekasság, vályogvetés, stb.)

Ökoturizmus: A csendes falvak, a szép táj, a jó levegő, a tájjellegű termények kedvelői itt megtalálják a nekik tetsző helyeket. A speciális igényű turisták közül elsősorban a botanikai értékek kedvelői számíthatnak érdekességre. Szekérrel, télen szánnal lehet bejárni az egyes területeket.

Terjed a falusi, tanyai vendéglátás, több lovastanya van, több napos lovastúrák is tehetők.

Vadászat: Elsősorban Gút nagyvadas területe vonzhatja a látogatókat.

A hagyományos gazdálkodás miközben a természeti értékek fenntartásának egyik záloga, termékeivel többnyire nem versenyképes és igen alacsony a jövedelmezősége. Csak úgy biztosít némi megélhetést, ha a családi önfenntartást szolgálja, illetőleg a piacra vitt áru értékébe alig számítják be a befektetett időt és fizikai munkát.

Különleges, helyre szabott eszközökkel

adókedvezmény,

állattartási támogatás,

az extenzív módszerek alkalmazásához kapcsolt speciális jövedelemkiegészítő támogatás,

piaci garancia

felvevőpiac teremtése, marketing, stb.

mind szociális, mind természetvédelmi érdekből támogatni kell ezt a régiót, hagyományos termelését.

Remélem, a fentiek meggyőzik a kételkedőket arról, hogy a belvíz több mint egyszerű műszaki, illetve vízügyi szakmai kérdés.

Összegzésként elmondható, hogy a víz mindenhol és mindenáron való elvezetése helyett ki kell jelölni azokat a területeket, ahol a víz gazdasági és természetvédelmi megfontolásból egyaránt maradhat. Ez a vadvizes, természetközeli területek, nedves rétek, lápok, nádasok területének növekedésével fog járni, de természetesen a hagyományos módszerek, azaz újabb belvizes tározók kijelölése, halastavak kialakítása is lehetséges. Ezzel a belvíz egy része hasznot hajtva helyben marad, miközben a befogadók terhelése, végső soron az árvízveszély is csökken (ez a koncepció természetesen nem ismeretlen a Vízügy számára sem, sok helyen vannak belvíztározók, de ezek

jelentős kiterjesztése, és a természetes vadvizes területek növelése szükséges).

Természetesen a települések belterületén, az épületek, az ember közvetlen lakóhelyének védelme, illetve az extrém esetekben (mint most) elöntött, mezőgazdasági szempontból egyébként kiváló területek megóvása a továbbiakban is, - fokozott mértékben - megkívánja a belvíz elleni védekezést. A más területeken felszabaduló kapacitás ide koncentrálásával a jelenleginél a védekezés sokkal magasabb szintre emelhető.

Debrecen, 1999. febr.